

Svensk folkehøjskole og Grundtvig.

Af Valdemar Nielsen

»Grundtvig detroniserad« var den opsigtsvækkende overskrift til en artikel i »Sydsvenska Dagbladet« for 17. januar i år af en svensk højskolemand, fil. dr. Eric Tengberg. Artiklen var en anmeldelse af en nylig udkommen tysk bog, hvori det efter dr. Tengbergs mening klart påvistes, at den første folkehøjskole ikke, som hidtil almindeligt antaget, var den i Rødding, men en skole i Rendsborg. Dermed var det, mente han, godtgjort, at folkehøjskoletanken ikke skyldtes Grundtvig, men var fremkommet på tysk grund og først virkeliggjort dér. Både fra svensk og dansk side blev der med rette gjort indsigelse imod denne lidt forhastede »detronisering« af Grundtvig. Men for den, der har syslet lidt med svensk højskolehistorie, minder den lidt om udtalelser fra dennes første tid, da man fra visse sider var ivrig efter at fremhæve de svenske højskolars hjemlige oprindelse og egenart i sammenligning med de ældre danske skoler og gerne vilde »lægge luft« imellem disse og de svenske.

En sådan fremhævelse både dengang og senere har dog haft mere grund for sig end dr. Tengbergs triumferende påvisning nu. Når han skriver om Rendsborgskolen: »Likheden med den moderna svenska folkhögskolan är slående. I motsats til den grundtvigska skapelsen hade »det levande ordet« ikke någon allena saliggörande plats i undervisningen«, kan man få indtryk af, at han gerne vilde se den svenske højskole inspireret fra Rendsborg i stedet for fra Danmark og fra Grundtvig. Man vil dog lede forgæves efter selv den mindste antydning i den retning i kilderne til svensk højskoles historie i den første tid ligesåvel som til den danskes. Som modstykke til dr. Tengbergs udtalelse kan det have sin interesse at nævne nogle ord af mangeårig rektor for Malung folkehøjskole i Dalarna, Gunnar Furuland, fra 75-års jubilæet for højskolens begyndelse i Sverige. Furuland skrev da: »Vid den svenska folkhögskolans 75-års jubileum nyss kunde vi svenskar ha hedrat oss själva litet mera genom att litet

starkare framhålla den lyckligtvis outplånliga skuld, vari vår folkhögskola står till den danska och Grundtvig, utan vilken den helt enkelt icke varit till – som folkhögskola«¹).

I begyndelsen af november 1868 åbnedes de tre første svenske folkehøjskoler, to i Skåne og en i Öster Götland, og de er alle tre i virksomhed endnu, omend den ene senere er flyttet til et mere centralt sted. Ejendommeligt nok er det denne, den fra Danmark fjærnestliggende skole af de tre, ved hvis oprettelse en indflydelse fra Danmark stærkest gør sig gældende. Som det i Danmark er indførelsen af de rådgivende stænderforsamlinger, der i 1830erne fremkalder en række højskoleskrifter af Grundtvig, er det i Sverige en ny kommunallovgivning i 1862 og indførelsen af en ny rigsdagsordning i 1866, der vækker ønsker om en videregående undervisning end den, folkeskolen kunde give, og under drøftelsen af formen derfor er det så, at opmærksomheden rettes imod de danske folkehøjskoler.

Det er i skandinavisk interesserede kredse i Sverige, at man først får øje på dem. Trods skuffelsen i 1864 prøvede man at holde liv i den skandinaviske bevægelse, og i 1865 fik redaktør August Sohlman og hans medarbejder ved »Aftonbladet«, S. A. Hedin, stiftet en forening, »Nordiska Nationalföreningen«, der skulde virke for forståelse og samarbejde de nordiske folk imellem og søgte forbindelse med ligesindede kredse i de andre nordiske lande. Foreningen havde et organ i »Nordisk tidskrift för politik, ekonomi och litteratur«, som 1866–70 blev udgivet af professor G. K. Hamilton i Lund, men sin største tilslutning havde den i Stockholm. Allerede i sommeren 1866 indeholdt tidsskriftet en artikel om folkehøjskolen af Frede Bojsen, der vinteren før havde begyndt sin højskolegerning på Møen. Samme efterår optog »Aftonbladet« i Stockholm en artikel om de danske folkehøjskoler af Frederik Bajer, som året efter også havde en artikel i det lundensiske tidsskrift, i hvilken han foreslår oprettelsen af en fælles nordisk folkehøjskole. Skønt Fr. Bajer i begge artikler citerer grundtvigske udtalelser og vers, vidner fremstillingen dog ikke om nogen indgående forståelse af Grundtvigs tanker.

Af større betydning blev det, at redaktør Sohlman på en rejse 1867 traf sammen med professor Chr. Flor, der havde været så virksom

¹) »Grundtvig – den nynordiska tankens fader« i »Västervåg« 1943 og 1944.

ved Rødding højskoles oprettelse, og kom i samtale med ham. Efter hjemkomsten sendte han en medarbejder ved »Aftonbladet«, dr. Ålund til Danmark, for at han kunde besøge nogle af de danske højskoler og skrive til bladet om sine indtryk af dem²⁾, og samtidig skrev han selv til forstanderne på Askov, Testrup og Vallekilde højskoler og bad dem i breve til ham gøre rede for arbejdet i deres skoler. Mens dr. Ålund endnu var i Danmark, holdtes der i december 1867 et par møder i »Nordiska Nationalföreningen«, hvor dr. Sohlman indledede en drøftelse af højskolesagen ved at fortælle om sit sammentræf med Flor og gøre rede for de danske højskolemænds brevdtalelser og fik almindelig tilslutning til tanken om at gøre en indsats for sagen i Sverige. Man kom i forbindelse med en rigsdagsmand fra Ö. Götland, Jonas Andersson, som viste interesse for sagen, og det førte til oprettelsen af Öster Götlands folkhögskola, der begyndte i Herrestad ved østsiden af Vättern søen, men senere flyttede til Lunnevad. Skolens første forstander blev dr. Ålund, som under sit besøg på de danske skoler havde fået lyst til selv at gå ind i højskolegerningen, men af helbredshensyn måtte give op efter den første vinters forløb.

Forhandlingerne i »Nordiska Nationalföreningen« blev trykt og fulgte som bilag med et nr. af »Aftonbladet« i januar 1868³⁾, og det lille hefte fik betydning også andetsteds. På Kristianstadseggen i det nordøstlige Skåne virkede en ejendommelig præst, C. A. Bergman, som var stærkt optaget af spørgsmålet om folkeoplysningen og derfor blev valgt ind i et udvalg, som indenfor länet (amtet) dér skulde tage sig af virkeliggørelsen af den videregående undervisning, man dér ligesom andetsteds følte nødvendigheden af. Der var tale om højere folkeskoler, nærmest et sidestykke til latinskolerne, for ikke-studerende. Men da provst Bergman nu læste heftet fra »Aftonbladet«, der havde titlen »Om bondehögskolor«, blev han klar over, at her var noget, som måtte undersøges først. Han satte sig i forbindelse med forstander Chr. Nielsen på Hindholm højskole i det sydvestlige Sjælland, og sammen med en landmand fra egnen af lagde han et besøg på denne skole for at se den i virksomhed. Efter at være kommen hjem derfra udgav han så et skrift⁴⁾, hvori han

2) Brevene findes i »Aftonbladet« for 12, 16., 18. og 24. dec. 1867.

3) »Om bondehögskolor«.

4) »Om de danske folkhögskolorna jemförda med de svenska högre folkskolorna och resultatet af jemförelsen«. 1868.

sammenligner de i Sverige påtænkte højere folkeskoler med de danske folkehøjskoler og udtaler sig afgjort til fordel for disse. Dette skrift forberedte nu jordbunden for oprettelsen af Önnestad folkehøjskole nordvest for Kristianstad. Dens første forstander blev en student Sven Nilsson, der også året efter afløstes af en anden.

Den tredie folkehøjskole blev oprettet ved landevejen mellem Malmö og Lund og fik til huse i den tidligere kro »Hvilan«. Også her var en rigsdagsmand, Ola Andersson, virksom ved oprettelsen, som ved Herrestad. Til forstander valgtes her den daværende docent ved universitetet i Lund, dr. Leonard Holmström, der ikke forud havde noget kendskab til folkehøjskolen, men nu gav sig til at læse dr. Ålunds rejsebrev i »Aftonbladet« og heftet »Om bondehøjskoler«, som han siden kaldte »en dyrebog for enhver ven af folkehøjskolen i Sverige«. Han blev stærkt grebet deraf, og i sommeren 1868 rejste han over til Danmark for at få et indtryk af en dansk skole, men nåede kun til Grundtvigs højskole på »Marielyst«, hvor der på det tidspunkt ingen elever var. I modsætning til de første forstandere ved de to andre skoler holdt Holmström ud, til han på sine gamle dage overlod ledelsen til sin svigersøn, dr. Enoch Ingers, og han kom efterhånden til at indtage en lignende stilling blandt de svenske højskolefolk som Ludvig Schröder blandt de danske.

Der er altså visse forbindelser til Danmark ved de første svenske højskolars oprettelse, men om nogen stærk indflydelse er der ganske vist ikke tale, og da især ikke fra Grundtvig selv, som dog levede omtrent fire år endnu efter deres begyndelse. Ingen af dem, der tog gerningen op, har haft berøring med Grundtvig personlig eller har på forhånd været kendt med hans skrifter, og når de gjorde indsigelse imod, at deres skoler betegnedes som grundtvigske, var det mere den form, skolerne i Danmark havde fået, især ved Kolds indflydelse, de havde for øje, end Grundtvigs tanker, som de var fremført i hans højskoleskrifter. Det var den praktiske udformning, der havde deres interesse; tanken om skoler af en eller anden art havde de selv i forvejen. Og hvad udformningen angik, havde i hvert fald nogle af dem følelsen af, at den måtte blive lidt forskellig hos dem.

Til dem hørte Holmström, der i 1876 i Örebro-bladet »Allehanda för folket« havde en artikel om »Den svenska folkhögskolan och den danska«, hvori han skriver: »Instinktmässigt fattade jag, att därvarande förhållanden (i Danmark) voro för mycket olika våra, för att sättet för målets vinnande kunde bliva enahanda. Det var hos mig

mer end en blott aning, att skolan måste byggas på rent nationell grund, att den måste stämpas med svensk prägel, om den ej skulle bliva en främmande planta i svensk jord«. Det må jo indrømmes at være et sundt og rigtigt syn, og det hindrede ikke Holmström i, da han siden lærte Schröder at kende, at beundre ham og at regne ham for sin overmand. Selv var han naturvidenskabsmand og kunde undertiden føle det, som om han ikke ret havde evne til at aflægge det personlige vidnesbyrd, som han fandt hørte sig til overfor de unge. I et brev til forstander Odhner, Lunnevad, den højskolemand, der stod ham nærmest, skrev han 1893, 25 år efter begyndelsen på Hvilan: »Måtte jag kunna göra mitt arbete bättre, så att jag må kunna tala mera öppet, varmt och öfvertygande till ungdomen, och i all synnerhet om våra heligaste intressen. . . . Jag känner mig slutet, då det gäller att tala om mitt inre sjäslif, om min ställning till Gud och vår Frälsare. Jag har ändå så ofta bedt om kraft och mod därtill. Och det har bättrat sig. Skyggheten börjar ge med sig«.

En mand, hvis ord også betød en del i den første tid, var dr. P. A. Gödecke, der i 1869 efterfulgte dr. Ålund på Herrestad højskole og 2 år efter flyttede den til Lunnevad, men senere gick over i anden virksomhed. Da han i 1876 skulde være forstander for en nyoprettet højskole i Örebro län, holdt han i Örebro et foredrag, som han siden lod trykke med titlen »Om den svenska folkhögskolans ändamål, läroämnen och arbetssätt«, og deri tager han spørgsmålet om forholdet mellem de danske og de svenske skoler op til nærmere behandling, hvilket efter hans mening kan være på sin plads, idet højskolens modstandere i Sverige kritiserer de svenske skoler på grundlag af, hvad de har hørt om de danske, skønt ikke en eneste af de svenske er grundtvigiansk. Forskellen på de to landes højskoler hænger sammen med en forskel i de to folks nationale karakter, siger Gödecke. »Sålunda har menige man i Danmark en hos oss okänd lätthet att tala inför större församlingar och tillika en hos oss okänd lust att ofta få höra tal.« Dette forklarer, at man under indtryk af Grundtvigs skarpe kritik af det daværende lærde skolevæsen slog over i en anden yderlighed. »Grundtvig fördömde det skrifna ordet wid underwisningen såsom ett dödt ord och wille, förledd af sitt folks nationella egendomlighet, helt och hållet begränsa lärarens verksamhet till *talande* och lärjungarnes till *hörande*.« Gödecke vil ikke nægte, at det har givet de danske skoler et eget liv, som nok kan gøre stærkt indtryk på en; men det passer ikke på samme måde i Sverige.

Efter en omtale af de særlige svenske forhold hedder det videre: »Men ett så öfwerwägande praktiskt folk som det swenska tages ej med blotta ord, det nöjer sig ej med att blott höra och röras. Det är i alla sina bästa representanter allt för arbetsamt, att kunna sätta sig ned för sex månaders tid på en bänk för att blott höra och owerk-samt se på, huru läraren använder alla själens och den kroppsliga uthållighetens krafter för att hopsamla och bortgifwa allt det bästa han kan och wet och förstår. Det will sjelf arbeta med, och det kräfwer medel och hjälp till detta samarbete.« Denne hjælp skal da eleverne have i bogen, som de selv kan arbejde videre med, også når de har forladt skolen. »Såfort emellertid läroboken inkommit i en folkhögskola, står densamma på wäsentlig annan grund än de ursprungliga grundtvigianskt-danska skolorna«, føjer Gödecke til. Han fremhæver, at Herrestad-skolen stod på det grundtvigianske standpunkt, da han overtog forstanderhvervet, men at han i de forløbne år målbevidst har arbejdet på at frigøre skolen fra afhængigheden af de danske forbilleder. »Vårt syfte har warit att söka utveckla en folkhögskoleunderwisning, swensk i anda och innehåll och för den skuld också swensk i arbetssättet.«

Med den autoritet, Gödecke havde dengang, måtte en sådan indstilling indvirke på de yngre, som efterhånden tog gerningen op i Sverige, og her er vel en af forklaringerne på, at der gik en række år hen, inden man fra svensk og dansk side nærmede sig hinanden, som Odhner skrev i 50-års mindeskriftet i 1918: »en viss försiktighet för att icke säga misstänksamhet gjorde sig å ömse sidor gällande. På åtskilliga håll i Sverige menade man, att de danska folkhögskolorna voro politiska agitationshärdar, på andra, att det var skäligen lös mat, som serverades . . . På danskt håll trodde man, at de svenska folkhögskolorna vore ett slags förbättrade bokhålleriskolor.«⁵⁾.

Omkring 1880 begynder man at komme ud over denne negative holdning. Ved afslutningen på Skaraborgs läns folkhögskola d. 24. april dette år talte en af lærerne, J. V. Folcker, om indtryk fra en Danmarksrejse året før og nævnte da, at han selv havde villet se, før han dømte. Han henviste til en tale ved skolens åbning om efteråret, da han omtalte »den framstående prestmannen, vältalaren och skalden, hvars bild pryder väggen här midt emot, den varmhjertade fosterlandsvännen och nitiske ifraren för hela den skandinaviska nordens lyckliga framtid, folkhögskoletankens fader, biskop Grundt-

⁵⁾ »Svenska folkhögskolan 1868–1918«. 1921.

vig« og talte derefter om Grundtvigs og Kolds betydning for folkehøjskolen i Danmark, nævnte Testrup og Vallekilde som så at sige de mest grundtvigske, omtalte et lærermøde på Testrup, som han havde overværet, og fremhævede den beundring overfor fru Nørregaard, som han og tre andre svenske deltagere havde følt. Skildringen er i det hele meget anerkendende, og Folcker afviste den i Sverige ikke så ualmindelige opfattelse, at højskolerne skulde være skyld i de politiske misforhold i Danmark, og siger derom: »Det är icke tvifvel underkastadt, att de grundtvigska folkhögskolorna alt mera, om också blott så småningom, sätta det danska folket i stånd att bära sin nyförväfvade frihet. Dem tillkommer också till väsendtlig del förtjänsten deraf, att tonen och sederna på landsbygden förbättrats, och att det danska folket i allmän bildning intager bland Europas folk ett af de främsta rummen.« Taleren sluttede: »Vi svenskar ha mycket att lära af våra bröder på andra sidan sundet och särskildt i afseende på folkhögskoleväsendet. Det vore önskvärdt därför, om sommarmöterna vid de förnämsta danska folkhögskolorna talrikt af svenskar besöktes och särskildt af folkhögskolans målsmän...« Talen tryktes i »Veckoblad för folkundervisningen«⁶⁾, der udkom i Karlstad, og er derved kommen en videre kreds til gode.

En anden højskolemand, der også tog sig for omtrent samtidig at se selv for at kunne dømme, omend lidt modstræbende, var Teodor Holmberg, der efter at have vikarieret som lærer på Hvilan i 1876, kun 23 år gl., blev forstander for den nyoprettede Tärna folkehøjskole i Västmanland og ledede den, til han 1913 trak sig tilbage. Han har senere fortalt, at han ligesom flere andre i den første tid var skeptisk overfor de danske skoler, væsentlig på grund af Gödeckes udtalelser om dem⁷⁾). Men i 1880 blev han og hans hustru af en bekendt stærkt tilskyndet til at tage til Danmark og besøge skoler dér. De besøgte »Marielyst«, Vallekilde og Testrup højskoler og fik stærke indtryk af de to sidstnævnte. Om det indtryk, Triers personlighed og virksomhed gjorde på ham, skrev han mange år efter: »För egen del upplevde författaren i Danmark sommaren 1880, särskilt i Vallekilde, förkrosselsens timmar. Allt föreföll så stort, så vida överlägset vad hittills skådats av ideellt ungdomsliv vid en andlig ljus- och värmehärd; framför allt krympte hans eget Tärna-

⁶⁾ »Veckoblad för folkundervisningen« 22/9 og 6/10 1880. (Også i særtryk).

⁷⁾ T. Holmberg: »Tidströmningar och minnen«. 1918, s. 191 ff.

liv ihop till helt ringa dimensioner. . . Det blev en folkhögskoleväckelse för hela livet. I den smärtyltda jämförelsen gömdes dock även ledning och sporre«. Lidt mere på det jævne fandt han livet på Testrup, og begge følte sig mere på linje med Nørregaard og Bågdér. »Det var icke lätt«, skriver Holmberg, »att lämna det vänliga, gästfria Testrup, vars både hem och skola skänkt så mycket oförgätligt«.

Da Holmberg kom hjem fra dette besøg og i sin begejstring vilde have de svenske højskolefolk til at indrette skolelivet mere efter de danske skolars, mødte det stærk uvilje. Nu havde man i de forløbne 12 år opbygget en skoleform, som man mente passede for svenske forhold. Så kunde man ikke kassere den til fordel for eksperimenter med noget, som måske slet ikke vilde passe i Sverige. En af de ting, Holmberg var bleven begejstret for, var de hjemlige forhold på de danske skoler med den fælles husholdning og forstanderparret som husfar og husmor. Ved de svenske skoler var det dengang almindeligt, at eleverne indkvarteredes i skolens omegn og havde fødevarerne med hjemmefra eller fik dem hos kvarterværterne. Sådant skulde det være i Sverige, mente man, og det viste sig da også, at da Holmberg den følgende vinter prøvede at gennemføre den danske ordning på sin skole, måtte han opgive det igen på grund af uvilje fra elevernes og især forældrenes side⁸⁾. Disse fandt det urimeligt at betale for kosten på skolen, når eleverne billigere kunde have den med hjemmefra. Den nærmere forbindelse med de danske skoler førte dog efterhånden til, at man også i Sverige gik over til at have eleverne boende på skolen og bispise dem dér.

Det blev nemlig ikke ved enkelte højskolefolks besøg i Danmark. Netop i 1880 kom en mere almindelig tilnærmelse i stand. Det skete ved et almindeligt nordisk skolemøde i Stockholm, hvor man havde bedt Holmström og Nørregaard om at tale om folkehøjskolen. De tilstedeværende højskolefolk fra begge lande følte, at de trods alle forskelle dog havde meget fælles, og de blandedes bag efter mellem hinanden og gjorde personlige bekendtskaber. Det gik op for en del af dem, at de nok kunde have noget ud af at komme sammen en gang imellem, og i hundredåret for Grundtvigs fødsel indbød Jens Nørregaard så til det første nordiske højskolemøde på Testrup i begyndelsen af september. Skønt de svenske højskolefolk

⁸⁾ Brev 31/1 1881 til Holmström i Holmströms samlinger, Universitetsbiblioteket i Lund.

havde haft møde kort før, mødte der deltagere fra 7 forskellige skoler fra Skåne i syd til Dalarna i nord. L. Schrøder skrev siden om mødet: »Det var ganske særlig Bekendtskabet med de for næsten alle Danske og Norske hidtil ukendte svenske Arbejdsfæller, som gav dette Møde sin store Betydning«⁹⁾. Holmberg skrev derom: »Mötesdeltagarna från de tre nordiska länderna lämnade Testrup, lyfta och stärkta av vad de upplevat, ej minst av det kraftiga vittnesbörd om nordisk släktskap, som uppenbarade sig däri, att målsmän för tre folk ock riken kunnat mötas och tala, var och en sit språk, och likväl utan större svårighet göra sig förstådda av alla«. I samme forbindelse fortæller han dog, at da han efter en tale af dr. Magnusson fra Uppsala ved et offentligt møde en af dagene spurgte en mand fra egnen, om han havde forstået talen, svarede han: »Nej, ikke et eneste ord, men han rullede så dejligt på r«¹⁰⁾.

Grundtvigs højskoletanker og hans betydning for folkehøjskolen var ikke genstand for nogen særlig forhandling ved mødet, men naturligt nok nævnte en og anden af de danske deltagere hans navn i forbindelse med æmner, som behandlede. Det gjorde f. eks. Schrøder ved en forhandling om forbindelsen mellem de nordiske højskoler, idet han fremhævede Grundtvig som en fællesnordisk skikkelse og nævnte hans tanke om et fælles nordisk universitet og hans »spådom« om dette i digtet »Dansk Ravnegald« som »et Oxford mageløst«, et »Kæmpeåndens Dovre«, hvortil de fremmede skulde valfarte for at hente nyt lys over livet. Schrøder sluttede sit indlæg med at udtale ønsket om, at ligesom Sverige i sig forenede de andre nordiske landes natur, de norske klipper, Finlands tusind søer og Danmarks sletter, det også måtte blive et bindeled mellem de andre nordiske lande i det store folkearbejde¹¹⁾.

Det var efter dette møde, at de norske og svenske deltagere som gæster på Askov og Vinding højskoler fik lejlighed til at besøge Skamlingsbanken og ved at høre om Grundtvigs store tale dér i 1844, da han tilskyndede til i Rødding at virkeliggøre højskoletanken, fik lyst til at rejse ham et mindesmærke på banken. Det var dr. Holmström fra Hvilan, der fremsatte tanken, og det var også ham, der året efter på 40-årsdagen for Grundtvigs tale, 4. juli, foretog afsløringen i nærværelse af ca. 1500 mennesker, deriblandt sommerholdene fra Askov

⁹⁾ L. Schrøder: »Den nordiske Folkehøjskole«. 1904-05, s. 256-57.

¹⁰⁾ T. Holmberg: »Tidströmningar och minnen«. 1918, s. 220.

¹¹⁾ »Højskolebladet« for 17/9 1883.

og Vinding højskoler. Holmström hyldede i sin tale Grundtvig som folkehøjskolens ophavsmand og mindedes i den forbindelse hans optræden netop på Skamlingsbanken i 1844. Han nævnte den afstand, der indtil for nylig havde været mellem de danske og de svenske skoler, og fortsatte: »Men så kom Normænds og Svenskes besøg i Danmark, og først da klaredes det fuldt for disse, hvad den danske folkehøjskole sigtede på, og hvad for en kraftig og velsignelsesrig indflydelse den allerede havde øvet på folkelivet. De så dens frøkorn gro ud i livet og blev overtydede om, at frugterne så langt fra var tågede drømmebilleder hos dens lærlinge, men hos mænd som hos kvinder, arbejde i kristelig frimodighed og kærlighed«¹²). T. Holmberg, der ikke selv var med, havde sendt en sang, der blev sunget, og hvori det bl. a. hedder:

»Sten skall vittna långa tider,
att vidt bortom sund och haf
Grundtvig seger vann omsider
för hvad stort hans ande gaf,
att af Grundtvig återväktes
nordisk ande, kristen tro,
hvarur skall ett ungdomssläktet
gyllne framtid säkert gro«.

Men tilbage til 1883 igen! Efter besøget i Jylland rejste en del af mødedeltagerne til København for at være med til fejringen af Grundtvigs 100-årsdag. Ved vennemødet her bragte dr. Magnusson, der holdt højskole i Uppsala, en hilsen fra Sverige og udtalte, at Grundtvig endnu kun var lidt kendt i Sverige, men fik man først øjet op for hans gerning, kom forståelsen nok. Under samværet med de danske højskolefolk har de svenske sagtens fået lidt besked om skrifter af Grundtvig og anden litteratur, som det vilde være af værdi for dem at gøre bekendtskab med. Ludv. Schröder udgav det år sin lille bog om Grundtvigs barndom og første ungdom og sendte den til Holmbergs på Tärna, og Holmberg takker i brev til Schröder for bogen og skriver om deres glæde ved læsningen, men også om vanskeligheden ved at få en forlægger til at udsende en svensk udgave: »Jag hat ständigt mött samma svar: en sådan bok, hur utmärkt den må vara, går ej, ty Svenskarna känner ej alls till Grundtvig. Sorgligt att så är! Ack, om det kunde gå för mig och Odhner att göra honom bekant genom vår tidning, som nu om några veckor utsänder sitt

¹²) »Højskolebladet« for 14/7 1884.

profnummer. Det är riktigt bittert, att det skall möta sådant hinder att få en stor man känd i vårt land, som till på köpet kunde blifva vårt folk till så stor välsignelse«¹³).

Man kunde efter disse uttalelser have ventet, at Holmberg selv vilde have skildret Grundtvig for svenske læsere i »Folkhögskolebladet«, som han tilligemed Odhner udgav 1884–86, men det har han ikke gjort. Derimod er der i bladets første nr. 1. juli 1884 et ret udførligt referat af et foredrag om Grundtvig, holdt på Tärna højskole af den norske højskolemand Viggo Ullmann, et digt af C. J. Brandt om Grundtvig og en kort omtale af et foredrag, Schrøder på Hvilan har holdt om hans barndom och ungdom. I flere senere numre fortæller Askovlæreren Poul Bjerge om mindstensafsløringen på Skamlingsbanken og gengiver ret udførligt Holmstrøms tale. En samlet fremstilling af Grundtvigs liv og gerning vil man lede forgæves efter i de to årgange. Den gav Holmberg selv først efter afslutningen af sin højskolegerning i en bog, hvori han giver en udsigt over folkeoplysningens og opdragelsens historie fra Luther og frem til vore dage. I det sidste kapitel med overskriften »Folkelig och religiös väckelse i Danmark genom Grundtvig« skildres Grundtvigs udvikling og livsværk, og han stilles dermed ind i rækken: Luther, Comenius, Rousseau, Pestalozzi som det sidste og ikke mindst vigtige led. »Med Grundtvig föddes *Folkhögskoletanken* och gick segrande fram hos Nordens folk«, hedder det¹⁴). At dette sidste afsnit har været det vigtigste for forfatteren, synes at fremgå af, at det er det eneste i bogen som der er føjet en litteraturliste til. Denne vidner om, at Holmberg har haft et godt kendskab både til Grundtvigs egne skrifter og til litteraturen om ham. Dog synes han ikke at have kendt Rønnings værk, skønt det var afsluttet 3 år forud.

Holmberg var både en veltalende og en meget skrivende mand og fik udgivet en række bøger med foredrag og afhandlinger, hvori Grundtvig også jævnligt omtales. I 1883 endnu før Testrup-mødet udgav han »Folkhögskola och folkupplysning«, hvis første og længste afhandling »Den svenska folkhögskolan« forud havde været optaget i »Pedagogisk Tidskrift« 1881. Det hedder her s. 3: »Grundtvigs namn är oskiljaktligt förbundet med folkhögskolesaken. Han är ju folkhögskolans fader. Det är ännu nästan omöjligt att öfverskåda, huru djupt denne man gripet in särskildt i det danska folkets lif

¹³) Brev til Schrøder 10/3 1884. Schrøders samling på det kgl. bibliotek, Kbhn.

¹⁴) »Ljusbrytningar«. 1917, s. 208 ff.

genom sitt nya uppslag inom skolans område. Och då man så kommer i håg den utomordentliga betydelse han öfvat såsom psalmdiktare, prest, religionslärare och fosterlandsvän, finner man snart, att mycket fordras för at rätt bedöma denne mångsidige mans verksamhet. Ty på långa tider har ingen som han gripit in i sitt folks, ja i de nordiska folkens lif.« I et senere stykke i samme bog skriver Holmberg i anledning af en nyudkommen lærebog i historie, som efter hans mening ikke er retfærdig i sin skildring af Jødefolket: »Fullt rätt synes oss N. F. S. Grundtvig hafva egnat detta folk i sin »Haandbog i Verdenshistorien«, ett verk, som, om och i mycket bristfullt, icke desmindre söker sin like i storslagen, djupsinning uppfattning af mänsklighetens lefnadslopp. Vi hänvisa de herrar folkhögskollärare til detta verk.« (s. 91).

Hvor mange af Holmbergs kolleger, der har fulgt denne opfordring, er det naturligvis ikke let at sige noget om, og selv om en og anden har fulgt den, er det vel snarest tænkeligt, at vedkommende er bleven træt af fremstillingens bredde og er bleven klar over, at som lærebog egnede den sig i hvert fald ikke. Andetsteds i bogen (s. 98) skriver Holmberg: »En svensk folkhögskollärare bör icke försumma att tage noggrann kännedom om Grundtvigs uppfattning af skola och folkupplysning samt om den grundtvigska folkhögskolan i Danmark och Norge. Den har fyrtioårig erfarenhet; mycket är af henne att lära, liksom hon tvifvelsutän i mer än ett hänseende är mönstergill«. Noget lignende skriver han omtrent samtidigt til Holmström i et brev 16. juni 1882 og lægger dér navnlig vægt på betydningen af det for den, der skal være leder af en skole og derved kommer til at stå som en autoritet på sin egen¹⁵).

Mødet mellem de nordiske landes højskolefolk bragte disse i nærmere forbindelse med hinanden, hvad nu også førte til gensidige besøg på skolerne med »gæsteforedrag«. Som før nævnt havde Tärna besøg af Ullmann fra Norge, og 17. februar 1884 var Schrøder på Hvilan og talte om Grundtvig. Det er åbenbart falden i god jord, for 25. juni skrev Holmström til ham: »En af våra grannqvinnor yttrade häromdagen: »Schrøder han sade, att han kunde tala huru länge som helst om Grundtvig; därför tycker jag, att han kunde snart komma hit och fortsätta. Hälsa honom det.« Holmström føyer til: »Dessa gummans ord skola vi ej glömma.« Det varede alligevel noget, for 13. februar 1887 må Holmström minde Schrøder derom

¹⁵) Holmströms brevsamling på universitetsbiblioteket i Lund.

påny: »Jag har hört af en och annan den önskan uttalas att få höra fortsättning å ditt föredrag om Grundtvig. Du talade om Grundtvigs ungdom. Tänka härpå.«¹⁶). Selv skrev Holmström i 1886 i det ansete »Nordisk tidskrift« (Letterstedts) en artikel om »Den nordiska folkhögskolan, dess uppkomst, idé och verksamhet«, delt i 3 afsnit om den danske, den norske og den svenske. I det første afsnit hedder det efter omtale af Grundtvigs tanker ud fra »Smaaskrifter om den historiske Højskole« (1872), oprettelsen af Rødding højskole og Kolds begyndelse, at den fare, som kunde ligge ved Kolds metode, i nogen måde blev undgået, dels derved, »att de personer, som togo fat om saken närmast efter Kold, egde både djupare kunskaper och insigt därom, att man ej kunde stanna på den ståndpunkt, där Kold begynte, och dels därvid, att eleverna själfva framtvingat en förändring genom sitt kunskabsbegär. Den danska folkhögskolan har därför gått alt mera framåt emot kunskabsmeddelande, på samma gång den fasthåller sitt lifselement att verka kraftigt väckande och förädlande. Den söker alt mer och mer närma sig det mål, som Grundtvig tänkt sig och som Flor ville realisera i Rødding. Detta framgår ur många yttranden af de danska skolmän.« Senere siges det, at det må tilskrives Kold, at den kristelige vækkelse fik en sådan betydning ved siden af den medborgerlige vækkelse i den danske højskole, som det blev tilfældet.

Holmström følger i denne forbindelse til: »Grundtvig själf hade kanske ej så starkt framhållit detta i sina planer för Sorö. Men det kan måhända betviflas, att de danska folkhögskolorna vunnit så stark tillslutning hos folket, om de utelemnat densamma.« När man husker på, at Kold o. a. i den første tid fik en del af deres elever især fra de gudelig vaktens kredse, må denne bemærkning siges at vidne om en god iagttagelsesævn. I afsnittet om de svenske skoler siges bl. a.: »Genom resor till Danmark stärktes de ledande männen för den nya skolan i tron på, att man i den danska folkhögskolan egde den förebild, som man borde följa, så vidt det nämligen lät sig genomföras på svensk botten.« Efter omtale af forholdenes forskelligartethed og det forskellige præg, højskolerne i de to lande som følge deraf fik, siges det videre: ». . . genom inflytandet från Danmark lifvades äfven begäret att inverka på ungdomens själsutveckling med alla de medel, som står en lärare till förfogande. Af danskarne lärde de svenske lärare att på ett fritt, rättframt och kamratligt sätt umgås

¹⁶) Schröders brevsamling på det kgl. bibliotek.

med sina elever, att vid undervisningen använda det talade ordet enkelt och folkligt samt att väcka lärjungarnes intresse för fosterlandet.« Her indrømmes det altså af en af de førende højskolemænd i Sverige, at Svenskerne lærte noget værdifuldt af de grundtvigske skoler i Danmark. Men de ovenfor citerede ord kunde også berolige svenske læsere med, at disse skoler ikke var så slemme, som de fik skyld for i Sverige.

Det svenske forbehold i den første tid kan vel i nogen grad undskyldes med, at talsmændene for denne helt nye skoleform ikke vilde vække en altfor stor uvilje imod den i befolkningen. Allerede ved forhandlingen i »Nordiska Nationalföreningen« i Stockholm blev det nævnt, at man ikke i Sverige havde en tilsvarende jordbund i befolkningen, som man i Danmark havde i den grundtvigske vækkelse. De vækkelsesbevægelser, man kendte dér, var alle af pietetisk præg, og den del af befolkningen, som ikke var berørt deraf, måtte regnes især at være indstillet på at få hjælp til praktisk dygtiggørelse, noget, som også Gödecke berører i sine tidligere her citerede ord. Derfor gav man fra første færd undervisningen i de nye skoler en stærkere retning mod det praktiske, end det var tilfældet i Danmark. Der var også et vist hensyn at tage til præsterne rundt i sognene, som vel ofte blev taget med på råd og i hvert fald vel havde autoritet til at forhindre et højskoleophold, når de satte sig imod det og frarådede det. Og for dem havde Grundtvigs navn ingen god klang. Holmberg, der selv var præstesøn og vel fra sin universitetstid i Lund vidste noget derom, udtalte ved et møde i Høve i Sydvestsjælland i 1886¹⁷⁾: »Der er næppe en eneste præst i Sverige, som er grundtvigianer. Skylden derfor har navnlig Lunds universitet, som har lagt an på at bevare den svenske kirke fra dette »sværmeri«^{17a)}.

En ung Värmländing, som i 1880-erne studerede i Uppsala, blev grebet af højskoletanken, underviste en sommer på Tärna højskole og senere en kort overgang på højskolen i Halland, men blev siden præst i Värmland. I 50-års mindeskriftet fra Katrineberg højskole i Halland har han fortalt, at han dér straks blev sat til at tale ved skolens åbningsmøde og siger om talen: »Den handlede vist om »nordisk ånd« och »germansk renaissance«, där namnet Grundtvig ofta nämndes, en auktoritet, som då visst var kontraband i det högkyrkliga Halland - - - Min inträdesföreläsning hade nog mera varit

¹⁷⁾ Ikke som i »Grundtvig-Studier« 1958 angivet 1868 (s. 24).

^{17a)} »Dansk Kirketidende« 1886 sp. 618.

på sin plats vid kursens slutning än vid dess början, och jag fick en vänlig erinran att icke så där offentligt nämna Grundtvig men ändå smuggla in hans tankar och livsåskådning på bakvägen«. Det kan godt have været skolens daværende forstander, dr. Strandmark, som har givet ham denne påmindelse, og den siger lidt om hensyn, det kunde føles nødvendigt at tage, et forhold, der må tages med i betragtning ved bedømmelsen af de svenske højskolefolks stilling i den første tid. Men så bliver spørgsmålet jo, om der ikke måske er taget for meget hensyn til dette forhold dengang, så udviklingen i den svenske folkehøjskole prægedes for meget deraf, set i forhold til Grundtvigs højskoletanke. Holmströms foran citerede ord om, hvad man lærte ved den nærmere forbindelse med de danske skoler, viser, at han i hvert fald erkendte, at der tidligere havde manglet noget af det, der hørte med til rigtig højskole, at de svenske skoler forud i lidt for høj grad lå på linje med andre skoler. Og endnu i vore dage kan man nok ved besøg på svenske folkehøjskoler få indtryk af, at et ophold dér i højere grad, end tilfældet er i Danmark, ses som et led i en uddannelse til et eller andet erhverv og at undervisningen i nogen grad indrettes derefter. Der lægges megen vægt på kundskabstilegnelsen, og selv om der ikke holdes eksamen, hvilket selv Gödecke, der holdt så stærkt på brugen af lærebøger, tog bestemt afstand fra, så gives der på adskillige skoler »betyg« (vidnesbyrd) ved afgang fra skolen, og betyg efter tredieårs kursus sidestilles mange steder med realeksamen. Om betimeligheden af at give betyg er der dog, så vidt jeg har forstået, ikke enighed blandt svenske højskolefolk.

Ved de nordiske højskolemøder, der siden 1883 med mellemrum stadig er holdt skiftevis i de forskellige lande, er naturligt nok det forskellige syn på arbejdet jævnlige kommen til udtryk og har også kunnet give sig udslag i lidt skarp ordveksling. Det skete f. eks. ved et møde på Molkom højskole i Värmland i 1921, og det var Holger Begtrup, som gav anledning dertil ved en tale udenfor programmet, hvori Svenskerne følte sig kritiserede i deres måde at holde højskole på. »Folkskolans vän« i Göteborg kaldte talen »en gäll stridssignal«, og den kaldte da også svenske talere frem til forsvar for deres måde at holde skole på. Det blev som jævnlige »det levende ord«, striden stod om, og indlægene fra svensk side gik til dels ud fra en misforståelse, som skimtedes også i Gödeckes fremstilling, den, at eleverne på de danske skoler ikke havde noget selvarbejde, men hørte foredrag fra morgen til aften. Således vendte rektor Ali Nordgren sig

stærkt imod det at gøre det hele til forkyndelse i højskolen, og han vakte munterhed hos sine landsmænd ved at antyde, at den vise Salomon nok havde tænkt på højskolerne, da han skrev: »mycken predikan gör kroppen trött«¹⁸). Holmberg mindede om, at »døde« skrevne ord ofte er mere levende end de talte. Der er mange »levende« ord, som aldrig bliver levende, fordi de er dødfødte fra fødslen, erklærede han under bifald. Rektorerne Dahlgren og de Vylder søgte at gyde olie på de oprørte vande, og sidstnævnte gjorde det med ordene: »Den danske skole lever på *sine* idéer, men vi Svenske må have lov til at gå vore egne veje. Vi er ikke ens, og Gud ske lov for det! Men det gælder om, at vi vil *respekttere hverandres egenart*.«¹⁹).

At der på dette punkt kunde blive så let anledning til strid, må vist siges at hænge sammen med, at man for ensidigt ved »det levende ord« tænkte på foredraget, og overfor hvilket en svensk underlegenhedsfølelse undertiden er kommen til ordet, som det skete ved nordiske møde på Roskilde højskole i 1912, da den svenske højskolelærer Elgeskog bl. a. udtalte: »Danskerne er store glimrende talere. Svenskerne kan ikke tilnærmelsesvis nå dem. Men det kunde hænde, at det levende ord ligger dem så meget på tungen, at det ikke bliver levende for tilhørerne. . . . Efter at have hørt »det levende ord« i en halv time kan jeg være fuldstændig træt. . . . Jeg har lagt mærke til ejendommelighederne ved de danske talere, hvorledes de langsomt vinder tilhørernes opmærksomhed, hvorledes de river dem med, og når de til sidst slår hånden i katederet, er der kun én mening i salen. Man skulde synes, det var ypperligt. Men jeg tror, der er andre veje, der er bedre. Vi i Sverige er ængstelige for, at noget skal blive de unge påtvunget, blive presset dem på. Vi mener, at udviklingen skal ske ud fra det, som bor i de unge selv. Denne forskel kommer måske til dels af, at I Danske har én stor personlighed at se hen til: Grundtvig. Det er en lykke for et folk, at der i et givet historisk øjeblik opstår en stor mand i det. Men den store mand kan blive en fare, hvis hans skygge bliver ved at svæve over udviklingen.«²⁰). Henvisningen til Grundtvig i denne forbindelse er dog lidt misvisende, idet han ikke ved »det levende ord« tænkte alene på foredraget, men tværtimod flere gange i sine høj-

¹⁸) Således gengav Carl VII's bibel Præd. 12,12 i overensstemmelse med Luther, mens den nyere oversættelse har »studerande« i stedet for »predikan«.

¹⁹) »Højskolebladet« for 23/9 1921.

²⁰) »Højskolebladet« for 20/9 1912.

skoleskrifter fremhæver samtalens betydning, som når han f. eks. skriver, at »kun i samme Forhold, som *Talen* bliver til en *Sam-tale*, deels mellem Gamle og Unge, og deels mellem de Unge indbyrdes, kun i samme Forhold lykkes Oplysningen;«²¹). Den svenske lærer er her m. a. o. mere i overensstemmelse med Grundtvig, end han selv tror.

Selv Kold kunde ikke med rette rammes af nogen kritik på dette punkt, idet han netop virkede stærkt i samtalen og derfor lagde så megen vægt på det hjemlige samliv på skolen, hvorved det faldt så naturligt at spørge og svare. Kold var vel nok den af de førende danske højskolemænd, som Svenskerne følte sig mindst på linje med. L. Holmström gav udtryk for det, da man fejrede 50-års mindet for Rødding højskoles begyndelse ved et nordisk højskolemøde i Askov og han bragte den svenske højskoles hilsen dertil. »I Sverige er vi folkehøjskolelærere mest berørte af Rødding højskole, mere end af Kolds«, sagde han, efter at Schröder havde talt om, at ingen af de to skoleformer helt ud svarede til Grundtvigs tanke, men at han dog på en måde havde lyst dem begge i kuld og køn, fordi virkeligheden altid betød mere for ham end idéen og begge var forsøg på at virkeliggøre hans tanke og gøre det med en ærlig vilje til efter bedste evne at gøre fyldest.

Ved det tidligere omtalte møde på Molkom højskole i Värmland i 1921 fremhævede skolens rektor i en afsluttende tale et forhold, som efter hans mening også betingede en forskel. »Den danske folkehøjskoles lærefader er Grundtvig, for hvem trosbekendelsen er det dybeste og vigtigste,« sagde han, »medens den svenske højskole repræsenterer anskuelse, der har fået deres væsentligste udtryk hos Viktor Rydberg: dyb religiøs længsel, udtrykt ikke i en bekendelse, men i en stadig søgen efter sandheden.«²²). Om det er rigtigt i denne forbindelse at nævne Grundtvigs forhold til trosbekendelsen, turde vel være et spørgsmål, da han ikke havde tanke om at give højskolen et særligt bekendelsespræg. Men naturligvis kan det siges, at når bekendelsen ved mange danske skoler fik sin faste plads ved morgensangen, så har det forbindelse med Grundtvigs fremhævelse af dens betydning for kristenliv og menighedsliv. Men bortset fra dette har rektor Heden her sikkert peget på noget, som vel har gjort, at Grundtvig aldrig fik så stor betydning i Sverige. Man havde en

²¹) »Bøn og Begreb om en Dansk Højskole i Soer«. 1840, s. 20.

²²) »Højskolebladet« for 23/9 1921.

hjemlig åndelig overlevering, for hvilken navne som Geijer og Rydberg bl. a. stod som udtryk, og som på sin vis gjorde en del af det, som Grundtvig bragte i Danmark, overflødigt i Sverige, fordi man havde noget selv, der lå nærmere og var lettere tilgængeligt.

Men selv om meningerne kunde brydes, undertiden endda skarpt, så var man dog altid i Sverige klar over, at folkehøjskolen kom fra Danmark og skyldtes Grundtvig, og det er man den dag i dag. Besøger man svenske højskoler, kan man adskillige steder finde Grundtvigs billede på væggen ved siden af billeder af deres egne åndelige førere, i en skolestue, på lærerværelset eller i elevernes dagligstue. Og læser man de enkelte skolars jubilæumsskrifter, der gerne begynder med en historisk oversigt, ser man, at de ofte lader denne begynde med en omtale af tankens opståen hos Grundtvig. De årsberetninger, som de enkelte skoler lader trykke, kan også vidne derom, når man i oversigten over særlige sammenkomster i årets løb læser, at der en gang for hvert elevhold holdes foredrag om Grundtvig. Man kan vel tænke sig, at det da ikke mindst er hans betydning for folkehøjskolen, der fremhæves.

Også ved de nordiske møder kan det jævnlige komme til udtryk, som da rektor Odhner ved mødet i Norge i 1900 i et foredrag om den svenske højskole bl. a. sagde: »Den mand, som først så højskolen og fremsatte tanken derom, er Grundtvig; med rette er han kaldt »højskolens fader«²³). På Roskilde-mødet 1912 udtalte han sig på lignende måde derom, og på mødet i Finland 1936 udtalte rektor Manfred Björkquist, Sigtuna, i et foredrag om »Kristendommen og den europæiske kulturkrise« bl. a.: »Uden idéer ingen historie, ja uden åbenbaring ingen historie. Her må Nordens folk atter gå i lære hos Grundtvig, dog ikke i død efterligning, men løftende hans arv i dens væsentlige retning og hensigt. . . For mig står Geijer og Grundtvig som den nordiske højskoles betydeligste lærefædre . . .«²⁴).

I »Tidskrift för svenska folkhögskolan« 1937 fandtes en artikel af daværende lærer ved Katrineberg højskole i Halland, Nils Palm, med titlen »*Tilbaka till Grundtvig*«, som giver udtryk for det samme på en anden måde. Som modsætning til det »fremad«, som kan synes at være tidens løsen og i høj grad at præge den, sætter forfatteren et »tilbage«, som han mener kan tiltrænges til besindelse på det

²³) »Højskolebladet« for 7/9 1900.

²⁴) »Højskolebladet« for 2/10 1936.

De fleste af Grønlands afskrifter og trykte noder findes nu i Det kongelige Bibliotek, nogle skænket af hans enke, andre indgået i Weyses samling, der testamenteredes biblioteket. De viser, ligesom de her givne antydninger af Grønlands interessesfære, at hans historiske og kritiske sans førte ham langt udover den lidt snævre klub- eller empire-tone, hvori hans første sange og recensioner skrives.

Derimod savnes forklaring på, om det er andet end et tilfælde, der spiller ham Theologisk Maanedsskrift i hænde. Vi savner viden om hans religiøsitet og om mulig personel tilknytning til Grundtvigs kreds. Måske kan man bruge sagen som eksempel på den interesse, månedsskriftet kan have vakt? Invertfald står det fast, at Peter Grønland fængsledes af digtet med den suggestive sodbrune hel-hane, med Danmarks engel, den syge kirke der sidder i enkestand, og andre prægtige »grundtvigianismer« på bibelsk grund. Interessen droges efterhånden hen mod de indre muligheder i den én gang komponerede melodi, men der er ikke tvivl om, at det fra først af er teksten, der har givet genklang.

Vi finder da denne musik på et par læg med paginering over 200, altså åbenbart fra en slags altmulig-nodebog, blot uindbundet. Først står et par melodier til Baggese-texter, derefter en anden, ligeså uvedkommende melodi, og så »Kirke-Trøst« (Kgl. Bibl., Musikmanuskript C II 5 Grønland).

Skønt strofisk kommer digtet ikke en komponist umiddelbart imøde. Som nævnt er indledningen i syvliniede og resten i sekliniede strofer; men dertil kommer, at disse veksler mellem to rimmønstre. Betegner man mandlige rim med lille og kvindelige med stort bogstav, er indledningen rimet AbAbCCx, lad os kalde denne strofetype I; strofe 3-5-7-9-11 rimer aBaBcc (II), 4-6-8-10 AbAbCC (III), altså med regelmæssig vexlen. Dette nødvendiggør naturligvis vekslede linieudgange i melodien. Grønland må komponere ialt tre melodiformer, som imidlertid indbyrdes afviger mindst muligt; de er bl. a. fælles om at gentage første liniepar. Den underlige prydfigur i type I lin. 2 fortsætter heldigvis ikke; det tilsvarende sted i type II er ikke helt frit for tomgang; type III er på dette sted nok den bedste, men derudover er det svært at veje de metrisk betingede småforskelle overfor hinanden.

Grønland udskriver omhyggeligt alle strofer, kun de to af type I er skrevet under samme noder. Dermed er kompositionen sluttet, og den bærer datoen 12. oktober 1825. Men melodien forlader ham ikke. Den er i dur (jonisk), som man hører; men interessen

for de græske tonarter, som man sagde (det er hvad vi nu kalder kirketonarter), sad i Grønland fra hans salme- og visestudier, og 16. oktober, dagen efter sin fødselsdag, begynder han en variationsrække, der tilpasser melodien til de andre 11 kirketonarter, med alle tre typer udskrevet. Derefter koncentrerer han sig om den syvliniede type I og komponerer den endnu 2×12 gange; alle disse melodier har visse indre relationer og holdes sammen af det karakteristiske fælles versemål, men er naturligvis ofte ret fjerne fra originalmelodien.

Derefter påbegyndes en fjerde række bearbejdelser. 28. oktober komponeres en jonisk melodi i autentisk og plagal beliggenhed og et tilsvarende par hypojoniske, og 29. november et æolisk par. Så opskrives melodien, men til en hypoæolisk autentisk form – og dermed slutter denne mærkelige variationsrække. De resterende ni melodipar blev aldrig skrevet, og Grønland døde på årets næstsidste dag.

Disse talrige variationer er naturligvis kun for pennepøver at regne, en passende syssel i en aldrende mands otium. Men den grundlæggende, egentlige melodi er smuk og gyldig. Dog er det usandsynligt, at den nogensinde har fundet anvendelse. L. C. Hagen optager trøstedigtets ni strofer i sin betydningsfulde samling, men uden melodiangivelse, hvad der ellers er sjældent ihvertfald i det her eftersete 2. opl. 1835.

Ikke enhver Grundtvig-komposition fra skiftende tiders skrivebordsskuffer har krav på interesse. Men denne »Kirke-Trøst« fortjener at kendes, selvom det er for silde. Vi synes nemlig her at stå overfor den ældste melodi skrevet til et digt af Grundtvig; tre kendere som lektor Karl Clausen, cand. mag. Steen Johansen og professor Arthur Arnholtz har ihvertfald venligt oplyst, at de ikke kender nogen ældre – bortset fra den udaterbare melodi af uvis oprindelse, der i O. D. Lützens melodibog 1819 knyttes til Kommer hid, I Piger smaa, dog vist uden at være skrevet til dette digt.

Det egentlige musikalske Grundtvig-anslag kender vi alle, og vi synes, det hører til tanken om pinsedag 1826, selvom Grundtvigs salmer ikke måtte bruges i kirkerne, og Weyses melodi først fulgte med 2. oplag af det lille hæfte. Vi synes, Den signede Dag på sublim måde peger fremad, så længe vi se den gyldne sol, og skoven er daners have. Men ældre end denne orgeltone er altså en stille melodi til et digt, der har trøstet en træt gammel mand, som ellers havde levet sin meste tid og grundlagt sit virke i det århundrede, som det i 1825 måtte synes Grundtvig særlig magtpåliggende at gøre op med.

»Vad solsken är för det svarta mull,
 är sann upplysning för stoftets frände.
 Mer värt det vore än gods och gull,
 om blott din Gud och dig själv du kände.
 Trotts mörka tider
 skall genom strider
 dock ljus omsider
 sig bryta fram«.

»Hur mycket av denna sångtradition från Grundtvigs dagar lever kvar i vår tids svenska folkhögskola?» spørger så rektor Ternblad og nævner forskellige forhold, som siden har ændret ungdommens stilling dertil, men fortsætter derefter: »Men folkhögskolan har till syfte bl. a. att skänka historiska perspektiv. Det kan med framgång förverkligas just i fråga om sångarvet från Grundtvigs tid. Det är inte så svårt att göra den bakgrund, mot vilken Grundtvigs insatser måste ses, levande för eleverna, inte heller att få grepp om de linjer som från Grundtvigs upplysningskamp för fram till våra dagars bildningssträvanden. Och då kan det hända att eleverna med ens fattar att de till synes dammiga gamla dikterna är lika aktuella för dem som för den generation, för vilken de ursprungligen skrevs. Då sjunger de dem med kraft och inlevelse!

För folkhögskolans lärare blir givetvis grundtvigsarvet på ett annat sätt levande än för eleverna. Det har omvittnats att unison sång sällan klingat mäktigare i den svenska radion, än när »Ljusets makt« år 1943 sjöngs av det lärarmöte som samlats på Tärna folkhögskola för att fira den svenska folkhögskolans 75-årsjubileum!

Men låt oss anknyta till inslaget av »väckelse« hos den unga folkhögskolan! Har den nutida svenska folkhögskolan i så hög grad blivit en kunskapsmeddelande institution, att lärarnas och elevernas spontana entusiasm flyktat sin kos? Eller innesluter den ännu affektlägen, som strävar efter att få utlösning i sång? Vi har redan sagt att kunskapens land inte längre är de stora äventyrens hägrande land för så många av eleverna. Men det är det för åtskilliga redan vid början av varje kurs, och det blir det för flera medan kursen pågår. Glädjen över att ha fått komma loss en tid från vardagslivet och fått blicka in i en annars sluten värld, är omisskännlig hos många. Suset av historiens vingslag – både en gången tids och nutidens historia – blir stundom förnimbart för eleverna. Det har hänt att elever under en lektion i samhällslära, där de demokratiska grundbegreppen diskuterats, spontant begärt att få sjunga »Ja vi elsker«!

Men oftast är det mera elementära känslor som pockar på att få ta sig uttryck i sång, sådana som gör sig gällande överallt där frisk och levnadsglad ungdom samlas. Det är den enkla förtjusningen över att vara till och att vara ung, naturglädjen, känslan av samhörighet med hembygden o. s. v. Något av program ligger det inte i denna sång. Men finns det kanske något av »väckelse«?

Grundtvig ville väcka den unga människan till medvetande om sig själv genom att bringa henne i levande kontakt med hennes Gud och hennes folk. Vi uttrycker oss lite annorlunda när vi säger att vi vill levandegöra andliga verkligheter för henne och dana henne till samhällsmedborgare. Men i grunden menar vi nog ungefär det samma. Och framför allt vill också vi väcka hennes personlighetsmedvetande. Vågar vi inte tro att vi i någon mån har lyckats häri, när ungdomar, som förut knappast kommit sig för att öppna sin mun till sång, med förtjusning börjar sjunga om ungdomsårens glädje, naturens ljuvlighet och sin egen kärlek til hemmets mark?

Här har vi nog det väsentliga i sången i folkhögskolan. Visserligen gör vi annat också på sångtimmarna än låter eleverna sjunga ut vad de känner. Vi försöker – i mån av förmåga – att bibringa eleverna en viss allmänmusikalisk bildning, vi över kanonsång och polyfon sång o. s. v. Men detta kan inte fördölja den centrallinje, som på sångens område liksom i all övrig folkhögskoleverksamhet går från Grundtvigs tid till vår egen. Man kan kalla den väckelselinje, om man så vill. Huvudsaken är att man klart har för sig att det är fråga om andliga värden och att man, när det gäller dessa, de enda reella värden, inte kan göra sig urarva.«

Så vidt Helmer Ternblad. Jeg har citeret hans artikel så udførligt, fordi den synes mig at sige så meget om svensk folkehøjskole i nutiden og dens forhold til Grundtvig og tillige om forfatterens syn på opgaven, hvilket vel må siges at være af særlig betydning med den fremtrædende stilling, han indtager blandt sine arbejdsfæller. Og det svarer helt godt til det helhedsindtryk, jeg fik ved en besøgsrejse til en række svenske højskoler i sommeren 1960. Lad mig dertil føje en udtalelse af rektor Ternblad ved nordisk højskolemøde i Norge i 1953, da man drøftede »Folkehøjskolens plads i det almindelige skolevæsen« og havde bedt ham indlede. »Folkehøjskolen må være det vildtvoksende træ ved siden af den plantede skov«, sagde han²⁶⁾, og det kan vist siges at svare helt godt til Grundtvigs tanke.

²⁶⁾ »Højskolebladet« for 18/9 1953.

I begyndelsen af august 1943 afholdt foreningen »Norden« et kursus i Sigtuna med æmnet »Nordiska uppfostringsideal«. Her talte bl. a. fil. dr. Alf Ahlberg, der i mange år har været rektor for Brunnsviks folkhögskola i Dalarne og vil være kendt af en del Danske gennem sit filosofiske forfatterskab, hvori han ikke mindst har beskæftiget sig med menneskets stilling under nutidens vilkår, som de formes af videnskab og teknik. Hans æmne var »Grundtvig och nordisk uppfostran«, og han indledede med en omtale af den interesse, der i Danmark var vågnet for Grundtvig under den tyske besættelses tryk, som et eksempel på, hvordan noget fra fortiden under særlige forhold kan blive levende og betydningsfuldt. Efter en omtale af Grundtvigs skoletanker og deres sammenhæng med hans menneskesyn spørger Ahlberg: »Är Grundtvig bara ett stort namn i pedagogikens historia eller har han något att säga vår egen nordiska samtid, när vi tänker över frågan, hur våra barn och vår ungdom bör uppfostras?» og svarer derpå: »Om det är riktigt, att Grundtvigs uppfostringsidéer är en följdriktig konsekvens av hans människosyn, så hänger svaret på om vi kan acceptera den eller inte. Är verkligen vad Grundtvig kallar andelivet en realitet, är människan en andevarelse, som bär det gudomliga inom sig som anlag och möjlighet, »ett gudomligt experiment«? Eller är hon t. ex. bara ett knippe betingade »reflexer«, drifter, komplex eller något annat mer eller mindre mekaniskt, som det gäller att forma och bemästra?»

Dr. Ahlberg fortsætter med en omtale af den nedværdigelse af mennesket, som den moderne udvikling har ført til, og siger så: »Även med risk att icke kallas en modern eller upplyst människa vågar jag tro, att gamle Grundtvig visste något centralere och djupare om människan än vi med all vår psykologi och sociologi i allmänhet vet – just det, att människan är bärare av vad han kallade et andeliv, och att ingen uppfostran, den må bygga på aldrig så vetenskapliga principer, kan vara riktig, som går detta centrala faktum förbi.« Ahlberg nævner, at Grundtvigs udtryksmåde måske kan falde lidt fremmed for vor tids mennesker, og anfører så et citat fra Pär Lagerkvist's bog »Det besegrade livet« som mere »tidssvarende« og føjer til: »Grundtvig skulle, om jag fattat honom rätt, av fullaste hjärta ha kunnat instämma i sådana ord. Är alltså andelivet eller det gudomliga hos människan en realitet, som vi visserligen aldrig kan beskriva i vetenskapliga termer men som vi kan uppleva som en levande verklighet och som bryter fram i historien, varhelst något

av inre storhet sker, så har Grundtvig också något att säga vår tid i dess strävan att uppfostra nya släkten.

Är vår uppfostran sådan, att den är ägnad att väcka andelivets slumrande anlag och möjligheter i våra folk? . . . Vår ungdom är upplustare, kunnigare, i många avseenden mer vaken än den varit i någon föregående generation. Och ändå – ändå vågar jag stå för påståendet, att den i många fall är *andligen svältfödd* mitt i all sin skolgång och sitt studiearbete. Var får den de stora synerna, aningarna och drömmarna, som människan behöver för att föra ett rikt människoliv? . . . Vad vår nordiska ungdom just nu mer än allt annat behövde är väckare, siare, människor som kunde ge den stora syner, lära den att tänka och känna stort. Andliga ledare av Grundtvigs resning med förmåga att tala till den på vår tids språk som han kunde göra det på sin tids . . .

Mellan Grundtvig och oss ligger det ett sekel av lysande utveckling och framåtskridande på så gott som alla livsområden. Även på skolans och uppfostrans område. Men detta lysande framåtskridande ändade med katastrof och sammanbrott. Varför? Kanske därför, att vi mer och mer hade en benägenhet att glömma, att människan inte bara är kropp och intellekt utan främst en andevarelse och att anden behöver levande vatten om den inte skall släcka sin törst i usla brunnar. I dag når oss åter över ett sekel Grundtvigs manande erinran om denna människolivets grundlag, som icke ostraffat kränkes. Främst talar den till Danmarks folk men sedan också till Nordens. Grundtvigs huvudsakliga betydelse för oss ligger inte i det eller det reformprojektet. Inte t. ex. däri, att han planerade ett nordisk universitet i Göteborg. Utan i den grundsyn, som bär upp allt hos honom, grundupplevelsen av andelivet som en realitet och nödvändigheten att vid all uppfostran ta vederbörlig hänsyn till denna realitet.«²⁷⁾. Sådanne ord peger också mod framtiden, og der blev da også mindet om dem i den tale, hvormed deltagerne i et af de sidste nordiske højskolemøder, i Finland 1956, blev hilst velkommen.

Sammenfattende kan det siges, at de grundtvigske højskoler i Danmark, trods et ret ringe kendskab til dem på svensk side og endnu mindre til Grundtvigs egne højskoletanker, har været forbilleder for de første svenske folkehøjskoler. I den nærmest følgende tid efter deres oprettelse spores en reaktion derimod med afstandtagen derfra og advarsel derimod, men efter at man så lærte hinanden at

²⁷⁾ Foredraget tryktes i »Nordisk Tidskrift« 1943, s. 417–29.

kende, og de svenske højskolefolk lagde mærke til, at de danske skoler så langt fra at uddanne sværmeriske drømmere eller politiske agitatorer tværtimod sendte deres elever hjem som dygtigere mennesker i deres daglige dont, så de blev foregangsfolk på deres egn, forandrede det, så Svenskerne blev klar over, at der var noget at tage ved lære af. Så fik de også interesse for at lære Grundtvigs tanker nærmere at kende og fik derigennem inspiration i deres hjemlige gerning. De så op til ham som folkehøjskolens egentlige ophavsmand, hans billede fik plads på skolens væg, og de fortalte eleverne om ham og hans gerning. I en udredning vedrørende Folkehøjskolen i Sverige har tidligere rektor Karl Hedlund i en historisk oversigt beskrevet forholdet sådan: »Arvet från Danmark, som den svenska folkhögskolan kom att föra vidare, var främst namnet på den nya skolan och den yttre organisationen. Till detta kom en viss anknytning till den danska folkhögskolans allmänna målsättning samt, i mindre omfattning, till dess undervisningsmetoder. Grundtvigs ursprungliga folkhögskolprogram har alltid haft betydelse för den svenska folkhögskolan, under det att den religiösa riktning, som i honom såg sin ledare – en riktning som betytt mycket för den danska folkhögskolans formning och utveckling – i Sverige inte fick någon mera märkbar betydelse, vare sig vid folkhögskolan eller i landet i övrigt.«²⁸). Det er omtrent det samme sagt på svensk og med lidt andre ord. At man i svenske højskolekredse har værdsat denne arv og fremdeles gør det, kan nogle af de foran gengivne udtalelser vidne om. Det gav også besøget på de svenske højskoler i sommeren 1960 mig et indtryk af.

Til sidst skal endnu nævnes et par udtalelser af Grundtvig, der oplevede de svenske højskolars første år, men ikke fik personlig forbindelse med nogen af de svenske højskolefolk. Ved vennemødet i 1868 kom han i sin åbningstale ind på oplysningssagen og sagde bl. a.: »vi høre det jo fra alle Sider saalangt som Danmark gaar, det er kun kort, men ligetil det sydlige Grændseskjel høres det, hvorledes de unge Mennesker flokkes, hvorledes de stirre efter Lyset og altid begjære mere, og hvorledes de lytte efter Forkyndelsen om det nye Liv og den nye Tid, der er oprunden for vore Øjne og vore Øren; ja det høres og skal altid høres mere og mere og gjenlyde ogsaa udenfor vort Land til *Sverrig* og *Norge*, ja til England selv. Vi kan spore Røsterne, hvorledes de forkynde, at i *Danmark* er der noget

²⁸) »Folkhögskolans ställning och uppgifter«. 1953. Udg. af 1946-års skolkommision.

Nyt i Folkemunde, noget *Nyt* baade i Tale og i Sang ... «²⁹). Knap to måneder senere kom han til at give den svenske højskole sin velsignelse. Ved åbningsmødet på »Marielyst« højskole 6. nov. det år var en svensk gæst til stede, dr. O. Eneroth fra Stockholm, kendt som pomolog, men tillige ven af folkeoplysningen, og han fik lejlighed til at omtale de svenske skoler, som lige havde begyndt deres virksomhed, og de fjender, som kunde blive farlige for dem: latinskolen, realismen og statskirken. Dr. Eneroth forstod, at man i Danmark havde haft de samme fjender, men at de til dels var overvundet. Grundtvig tog derefter igen ordet og sagde, at han vilde ønske de unge svenske højskoler lykke og velsignelse; han trøstede dr. Eneroth med, at de af ham omtalte fjender så meget farligere ud, end de virkelig var. Og grunden til, at det gik så sent med at overvinde dem, var, at man kun satte »tanker« imod dem. Nej, man skulde sætte en virkelighed imod dem, ti selv om en virkelighed ikke er så god, som ønskeligt var, så måtte dog en hel rytterskare af tanker vige for den, og derfor skulle de kun oprette højskoler, så blev fjenden nok nødt til at give tabt.«³⁰).

Hvad Grundtvig vilde have sagt til de svenske højskolars udvikling, hvis han havde kunnet følge dem i en del år, er jo ikke godt at sige. Men med tanke på, hvad Ludv. Schrøder i 1894 fremhævede om hans forhold til Rødding og til Kolds højskole, kunde det vel nok tænkes, at han på det punkt vilde have vist en lignende fordomsfrihed, som han viste på et andet område den sidste aften, han levede. Der var gæster hos ham på St. Tuborg, og talen faldt på en meget voldsom artikel i »Fædrelandet« imod redaktør Hedlund i Göteborg. Grundtvig blev spurgt, om han fandt noget i Hedlunds udtalelser i »Göteborgs handels- och sjöfartstidning«, som krænkede Danmark, og som vi burde gengælde på den måde. Dertil svarede Grundtvig: »Nej slet ikke; vi må jo huske, han er svensk og kan umuligt se med de samme øjne, som vi Danske, på forholdene.«³¹). Overfor danske højskolefolks kritik af de svenske skoler som ikke »rigtige« højskoler kunde det vel tænkes, at Grundtvig vilde sige: »Vi må huske, at de er svenske, og kan ikke tage det helt på samme måde som vi.«

²⁹) N. F. S. Grundtvigs udvalgte skrifter v. H. Begtrup. Bd. X s. 560.

³⁰) N. F. S. Grundtvig: Taler på Marielyst Højskole, v. Steen Johansen. 1956, s. 99.

³¹) Steen Johansen og Henning Høirup: Grundtvigs erindringer og erindringer om Grundtvig. 1948, s. 265.